

17.12.2012

Dnro 2678/4/10

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Ulla-Maija Lindström

KAUPUNKI EI SAANUT KIELTÄÄ ISÄÄ VALOKUVAAMASTA LASTAAN TAPAAMISPAIKASSA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli sähköpostikirjeessään 5.8.2010 tapaamispaikan menettelyä. Kantelija kertoi, että hänelle ja hänen vaimolleen myönnettiin avioero 13.4.2010. Heillä on yhteinen tapahtuma-aikaan 2-vuotias poika. Kantelija ei saa tavata poikaa muutoin kuin kaupungin tapaamispaikkakeskuksessa. Kun kantelija viimeksi 11.7.2010 tapasi poikaansa, tällä oli muutaman päivän päästä syntymäpäivät. Kantelija olisi halunnut ottaa pojastaan valokuvan, mutta hänetä kiellettiin kuvaaminen. Kantelijalla ja hänen entisellä puolisoillaan on pojan yhteishuolto. Kantelijan käsityksen mukaan viranomaisella ei ollut oikeutta kieltää häntä kuvaamasta omaa poikaansa.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Oikeusohjeet

Suomen perustuslaki ja sen esityöt

Perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu.

Perustuslain 12 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Perusoikeusuudistuksen esitöiden (HE 309/1993 vp s.53) mukaan yksityiselämän suoja koskevassa säännöksessä ei ole kansainvälisten ihmisoikeussopimusten tavoin erityistä mainintaa perhe-elämän suojasta. Tämä johtuu muun muassa perhekäsitteen ongelmallisuudesta ja sen määrittelyn vaikeudesta. Perhe-elämäkin kuuluu kuitenkin ehdotetun säännöksen tarkoittaman yksityiselämän suojan piiriin. Esitöiden sananvapautta koskevan säännöksen perustelu-

jen (s. 56) mukaan sananvapautta ei ole sidottu tiettyyn viestinnän menetelmään, esimerkiksi painettuun sanaan, vaan sananvapaus turvataan riippumatta ilmaisemiseen tai julkaisemiseen kulloinkin käytettävästä menetelmästä.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta totesi uudistusta koskevassa mietinnössään (PeVM 25/1994 vp), että perusoikeusjärjestelmän kokonaisuudesta ja oikeuksien luonteesta perustuslaissa turvattuina perusoikeuksina voidaan johtaa joitain yleisiä rajoittamista koskevia vaatimuksia. Perustuslakivaliokunnan luettelemia vaatimuksia ovat muun ohella, että perusoikeuksien rajoitusten tulee perustua eduskunnan säätämään lakiin (1 kohta), tavallisella lailla ei voida säätää perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta (4 kohta) ja että rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa (7 kohta).

Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS)

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa säädetään oikeudesta nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta. Artiklan 1 kohdan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Artiklan 2 kohdan mukaan viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi kun laki sen sallii ja se on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

3.3

Arviointi

Kaupunki järjestää tapaamispaikkatoimintaa sosiaalihuoltolain 17 §:n 4 momentissa tarkoitettuna ei-lakisääteisensä sosiaalipalveluna. Kaupunki on laatinut ohjeen ”Tapaamispaikan käytännöt ja säännöt”. Sen mukaan kaupungin tapaamispaikkatoiminta on ammatillinen ja ammatillisesti ohjattu palvelu, joka mahdollistaa lapsen ja hänestä erossa asuvan vanhemman turvallisen tapaamisen valvotusti ja tuetusti. Tapaaminen toteutetaan sosiaalilautakunnan vahvistaman sopimuksen tai tuomioistuimen päätöksen perusteella. Valvoja on tapaamisessa lapsen edusta huolehtiva turvallinen aikuinen. Ohjeessa on määräyksiä tapaamisten käynnistämisestä, tapaamisten toteuttamisesta ja palvelun päättämisestä. Näihin kuuluu myös määräys, jonka mukaan erilaisten ääni- ja kuvataallenteiden tallennus tapaamispaikassa on sallittu vain vanhempien yhteisestä sopimuksesta.

Kaupungin selvitysten mukaan näiden tapaamispaikan sääntöjen eräänä päätarkoituksena on luoda tapaamistilanteesta mahdollisimman paljon lapsen huomioon ottava, sekä vähentää mahdollisia vanhempien välisiä ristiriitoja ja häiriötilanteita, jotka äärimmäisessä tapauksessa saattavat jopa estää tapaamisen toteutumisen. Selvityksessä todetaan vielä, että tapaamispaikalla ei ole riittävästi puolueetonta tietoa, jotta se voisi päättää harkinnanvaraisesti tai perhekohtaisesti, onko valokuvaaminen sallittua vai ei. Tämän vuoksi, mikäli asiaa ei ole mainittu tuomioistuimen päätöksessä tai sosiaalilautakunnan vahvistamassa sopimuksessa tai vanhemmat eivät ole asiasta yhteisesti sopineet, valokuvaaminen tai muiden kuva- ja äänitallenteiden tallentaminen ei ole sallittu. Kaupungin mukaan säännöt ja käytännöt sitovat vanhempia riippumatta siitä, ovat vanhemmat lapsen huoltajia vai eivät.

Tässä kanteluasiassa oli kysymys lapsen isän toiveesta saada kuvata tapaamispaikassa poikaansa, jolla oli muutaman päivän kuluttua 2-vuotissyntymäpäivä. Pojan äiti, jonka luona poika asui, oli ilmoittanut tapaamispaikan johtavalle valvojalle, ettei hän hyväksy kuvaamista, koska

isä olisi laittanut pojan kuvia internettiin keskustelematta tästä äidin kanssa. Tapaamisessa isältä kiellettiin poikansa kuvaaminen.

Kunta hoitaa itsehallinnon nojalla itselleen ottamansa ja sille laissa säädetyt tehtävät. Tapaamispaikkatoiminta ei ole lakisääteinen palvelu vaan kaupungin tehtäväkseen ottama vapaaehtoinen palvelu, joka mahdollistaa lapsen ja erossa asuvan vanhemman turvallisen tapaamisen. Palvelulla toteutetaan ja turvataan perheyhteyttä lapsen ja hänestä erossa asuvan vanhemman välillä. Erossa asuvalla vanhemmalla on jo erotilanteesta johtuen rajoitetumpi mahdollisuus ylläpitää yhteyttä omaan lapseensa. Tällä tärkeällä toiminnalla kaupunki toteuttaa julkiselle vallalle kuuluvaa perhe-elämän suojan turvaamistehtävää.

Perhe-elämän suoja kuuluu perustuslain yksityiselämän suojan piiriin. Nimenomaisesti mainittuna perhe-elämän kunnioitus on turvattu Euroopan ihmisoikeussopimuksessa. Oikeusasia-
mies Riitta-Leena Paunio on vuonna 2002 antamassaan päätöksessä (dnro 1429/2/00) todennut, että perhe-elämän suoja perus- ja ihmisoikeutena merkitsee muuan muassa sitä, että viranomaisten tulee valita sellaiset menettelytavat, jotka parhaalla mahdollisella tavalla ottavat huomioon sen erityissuhteen, joka vallitsee perheyhteisöön kuuluvien henkilöiden välillä.

Perustuslaissa turvatun sananvapauden piiriin kuuluu oikeus ilmaista niin tekstinä kuin kuvallisessa muodossa viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Sananvapaussäännöstä sovelletaan kaikenlaisiin käytössä oleviin ja tulevaisuudessa käyttöön otettaviin viestintätekniisiin menetelmiin. Ydinajatukseltaan sananvapautta voidaan pitää poliittisena perusoikeutena. Sen piiriin kuuluu kuitenkin muunkin tyyppiset ilmaisut niiden sisällöstä riippumatta. Yksityishenkilöiden valokuvaamisessa ei ole kysymys sananvapauden ydinalueeseen kuuluvan oikeuden käyttämisestä, mutta myös valokuvaaminen ja muu tallentaminen kuuluu sananvapauden suojan piiriin.

Perusoikeuksien perustuslaintasoisuus asettaa merkittäviä ehtoja ja rajoituksia sille, millä tavoin ja kuinka laajalti perusoikeuksia voidaan rajoittaa. Perustuslakivaliokunnan perusoikeus-
uudistusta koskevan mietinnön mukaan rajoitusperusteiden lähtökohtana on, että perusoikeuksien rajoitusten tulee perustua lakiin. Rajoitukset eivät myöskään saa olla ristiriidassa kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.

Perustuslain 80 §:n 1 momentin mukaan lailla on säädettävä yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista sekä asioista, jotka perustuslain mukaan muuten kuuluvat lain alaan. Espoon kaupungin tapaamispaikkatoiminta on kaupungin vapaaehtoinen tehtävä, josta ei säädetä laissa. Tapaamispaikan säännöt ja käytänteet perustuvat siten kaupungin omaan päätökseen. Nähdäkseni kunta tai muu viranomainen voi tilan haltijana tai omistajana asiakkaiden viihtyvyyden ja turvallisuuden turvaamiseksi antaa käyttäytymisohjeita ja suosituksia. Nämä suositukset ja ohjeet eivät kuitenkaan ole oikeudellisesti sitovia, ellei niiden antaminen ole perustunut laissa säädettyyn valtuutukseen.

Kaupungin sosiaali- ja terveystoimen päättämät tapaamispaikkatoiminnan säännöt edellyttävät, että lapsen valokuvaaminen tai muu tallentaminen on sallittu tapaamispaikassa vain vanhempien yhteisestä sopimuksesta. Lapsen kanssa yhdessä asuva vanhempi voi siten halutessaan kieltää ja estää erillään asuvalta vanhemmalta lapsen valokuvaamisen ja näin rajoittaa toisen vanhemman jo rajoitetumpaa perheyhteyttä lapseensa. Käsitykseni mukaan noudatettu menettely ei edesauta näiden sääntöjen ja käytäntöjen tarkoitusta tukea ja turvata lapsen ja hänestä erossa asuvan vanhemman tapaamistilanteita. Kun lapsen kanssa yhdessä asuvalle vanhemmalle on annettu mahdollisuus estää toisen vanhemman valokuvaaminen, menettely ei myöskään ole omiaan vähentämään vanhempien välisiä ristiriitoja ja häiriötilanteita.

Perusoikeuksien rajoitukset voivat lähtökohtaisesti perustua vain lakiin. Kaupunki ei ole voinut vain omaan päätökseensä perustuvilla säännöillä ja käytänteillä edellä kuvatulla tavalla rajoittaa lapsesta erossa asuvan vanhemman perheyhteyttä lapseensa. Menettely on perus- ja ihmisoikeutena turvatun perhe-elämän suojan vastainen. Lisäksi kielto estää vanhemman perusoikeutena turvatun sananvapauden piiriin kuuluvan oikeuden kuvata omaa lastaan.

Totean, että oikeus kuvata ja kuvien mahdollinen julkaiseminen esimerkiksi internetissä ovat oikeudellisesti toisistaan erillisiä. En ole tässä päätöksessäni ottanut kantaa kuvien julkaisemiseen.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä esittämäni käsityksen sosiaali- ja terveystoimen menettelyn virheellisyydestä sen tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän sosiaali- ja terveystoimelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

- - -